

hátrányos helyzet annyiban válhat előnyössé, hogy nagyobb erőfeszítésre készíti az egyént. Bizonyos kisebbségi felhajtóerő működik, persze csak akkor, ha a kisebbségi helyzet nem jelent nagymértékű elnyomást, nem gördít leküzdhetetlen akadályt a tehetség kibontakozása elé.

Ha összegeznénk a különböző nemzetek Nobel-díjasainak számát, és összehasonlítanánk a díjazottak tényleges számával, az előbbi érték lényegesen meghaladná az utóbbit. Ennek az az egyszerű magyarázata, hogy időben változhat az állampolgárság, a nemzeti hovatartozás érzése vagy a vallás. A valamilyen szempontból elfoglalt értékelők azután azt veszik figyelembe, ami számukra kedvező.

A politikai tényezők néhány esetben súlyos szerepet játszottak. Ossietzky, a nagy német pacifista Békedíjjal való kiténtetése miatt Hitler megtiltotta a német állampolgároknak a Nobel-díj elfogadását. Ezért Kuhn az 1938. évi, Butenandt az 1939. évi kémiai és Domagk az 1939. évi élettani Nobel-díjat csak a háború után vehette át. Politikai megfontolások miatt nem vehette át az 1958-ban neki ítélt irodalmi Nobel-díjat Borisz Paszternák szovjet író,

az 1975. évi Nobel-békédíjat a rendszerrel szemben álló Andrej Szaharov szovjet fizikus. (Esetében a felesége vette át a díjat Oslóban.)

Nagyon érdekes és tanulságos az a fejezet, mely azt tárgyalja, hogyan változtatja meg a Nobel-díj a díjazottak életét. Ez részben személyiségi, részben életkori kérdés. Sok esetben a kiténtetett nem tud ellenállni a meghívások tömegének, és szinte teljesen felhagy a tudományos munkával. Ennek az ellenkezőjére is van több példa. A legjellegzetesebb Sangeré, aki 1958-ban egyedül, 1980-ban pedig megosztva nyerte el a kémiai Nobel-díjat.

Adatokban és gondolatokban gazdag, és egyben gondolatébresztő Hargittai István könyve, melynek olvasását a természettudományok iránt érdeklődők számára csak a legmelegebben ajánlhatjuk. Az angol nyelvű könyv ugyan Magyarországon is kapható, de kiadása magyar nyelven is nagyon hasznos lenne. (*István Hargittai: The Road to Sockholm – Nobel Prizes, Science, and Scientists. Oxford University Press, Oxford, 2002, 342 p.*)

Beck Mihály
az MTA rendes tagja

Székfű Gyula *Rövid magyar történet* *1606-1939*

Varsányi Erika történész régi otthoni anyagok rendezésekor, kották alatt bukkant rá egy, a magyar történelem utóbbi három évszázadát tárgyaló, kézírásos, de jól olvasható és pontos filológiai hivatkozásokkal ellátott tanulmányra, amelyen „Székfű Gyula, angol történelem” megjegyzés árulkodott a szerző személyéről. A Magyar Tudományos Akadémia és az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára alapos vizsgálattal igazolta, hogy a mű eredeti,

publikálatlan Székfű-kézirat, amelynek angol kiadásra szánt fordítása a háború alatt tűnt el a Nemzeti Bank széfjéből. Érdekes módon a Hetedik könyv fejezetcímmel kezdődik és a Tizenharmadik könyvvel fejeződik be. A könyvek előtt rövid áttekintés vezet be az adott korszak fő magyar és nemzetközi viszonylataiba, címet Székfű nem adott, jelenlegi címét a szerkesztőktől kapta. A kiadó megtartotta a szerző szavait, stílusát, néhány kibetűzhetetlen, vagy az olvasó számára talán kevésbé érthető szavát a mai helyesíráshoz alkalmazkodva szögletes zárójellel jelzi.

Székfű a nagy szintézisből ismert alapossággal taglalja a magyar sorsot megha-

tározó eseményeket, folyamatokat – bizonyos utalásokkal korára és néha módosítva korábbi álláspontját.

Első két könyve a németellenes rendi küzdelmeket mutatja be Bocskaitól Rákócziig. Összeveti a Bécs „kényszerű türelme” ellenére érvényesülő „antihumánus abszolutizmust” a nyugati modellel, olyan adatokkal bizonyítva az alávetettséget, mint a magyar kamara utalványozási jogának tíz forintra maximálása, hangsúlyozva a rengeteg sikkasztás, a „zilált adminisztráció” szerepét a lakosság kifosztásában. Kiemeli Rákóczi toleranciáját, jellemét, megállapítva, hogy a végül elfogadni kényszerült szatmári béke előnytelenebb volt a visszautasított korábbi ajánlatoknál. Negatív értékelést kap az 1722-es merkantilista főúri reformjavaslatot visszautasító reakciós vármegyei nemesség, amely akadályozta a 18. században – igaz, ellentmondásosan – kibontakozó fejlődést. Sokat foglalkozik a nemzetiségekkel, itt kísért a korabeli szóhasználat („félvad oláh áradat”). Mária Terézia ügyes politikájára a magyarok megnyerésére nem feledteti az ipari fejlődés meggátlását, és a fellendülő gabonatermelés is csak rontotta a jobbágyság helyzetét. Sajátos párhuzamot von II. József és Ferenc Ferdinánd között, a magyar ezredek sok kitüntetése nem feledteti, hogy osztrák érdekekért véreztek. Negatívan ítéli meg a birkatenyésztés angol mintára történő terjedését, ahogy később Széchenyi „anglomániáját” is. Kossuth gazdasági tevékenységét is eredménytelennek minősíti. 1848-ban hiányolja a földreformot.

Nemzetiségeink közül a szabadságharc alatti magatartásukért különösen a szerbeket marasztalja el. Furcsa olvasni az „ideális lelkületű” Jankuról, bár Lambergert is „magyar érzelmű katonaként” gyászolja.

Felillant olyan motívumokat, mint a magyar vidék alapvetően kiegyezés elleni hangulata, olyan meglepő tényeket, mint

Andrássy szerepe a Monarchia Franciaország melletti hadba lépésének 1871-es megakadályozásában, a horvátok öröme Bosznia 1878-as okkupációján halványítja Rudolf trónörökös magyarbarátságának legendáját, rámutat az emelkedő búzaárak és a jobb paraszti öltözködés összefüggésére.

A kötetben sok a kultúrtörténeti adat, a középiskolai tanárok tudományos érdeklődésétől kezdve az új intézmények felsorolásáig. Pozitívan szól mindkét Tiszáról, szégyennek nevezi az obstrukciót, de kárhóztatja a Monarchia hadvezetésének hibáit is. Egyenes következménye az általa ábrázolt háborús nyomornak a szomorú vég, az összeomlás, az öszirózsás forradalom, a kommunista mozgalom megjelenése. Többször visszatér a földreform elmaradására, a polgári szervezkedések hiányára.

Természetesen meghatározó jellegű a trianoni tragédia, amely a címét viselő fejezetben kívül is állandóan megjelenik a kötet lapjain. Nagy hibát lát szomszédaink nemzetállamokként való megszervezésében, meglepődik az erdélyi szászok hirtelen románbarátságán. 1920 után új módon értékeli a középosztály antikapitalista gondolkodását, elemzi az erősödő antiszemizmust. Sorra veszi a kormányokat, sok nevet és adatot ad – mint az előző részekben is. Szóhasználata ma már néha furcsa, például az akkor kitört II. világháborút a III. Birodalom védelmi háborújának nevezi, bár utolsó az oldalakon többet hivatkozik a népre, de inkább csak a parasztságra figyel, amelynek földreformot sürget.

Rövid, de nagyon optimista, lojális végző zárja ezt a jelentős munkát, amelynek megszületési körülményeit Soós István utószava ismerteti az olvasóval.

Megtudjuk belőle, hogy Bethlen István, a Magyar Szemle Társaság elnöke 1934-ben javasolta összefoglaló történeti mű kiadását, egyelőre angol és francia nyelven.

Az angol látszott sürgősebbnek, válasznak szánták Seton-Watson akkor megjelent, a dákoromán kontinuitást is igazoló könyvére. Megírására Szekfűt, Hóman Bálintot és annak tanítványát, Deér Józsefet kérték fel. Részletesen foglalkozik az utószó a megbízás teljesítésével, hármuk kapcsolatával, a munka folyamatával, beleértve a pénzügyi hátteret.

Sajnos az első kötet kézírata elveszett. Viszont a második, az előszóban leírt módon megmaradt, és fél évszázados rejtőzés után előkerült.

Ennek köszönhetően egy teljesen új Szekfű-könyvet nyertünk, hiszen bár támaszkodik az általa írt *Magyar történetfejezeteire*, az első világháborútól kezdődően új a szöveg, sőt, az előző részekben is változtatott a szerző.

Nagy nyeresége a könyv a magyar történettudománynak és a történelem iránt érdeklődő olvasóknak! (*Szekfű Gyula: Rövid magyar történet 1606-1939. Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 561 p.*)

Róbert Péter
egyetemi docens (ORZSE)

Árpád Veres: *Photoactivation of Isomers of Stable Nuclei and Recent Applications*

Az izomer atommagok létezése már meglehetősen régen ismert. Ahogy Veres Árpád angol nyelvű könyvének történeti bevezetőjéből megtudhatjuk, az első izomer állapotot Hahn fedezte fel 1921-ben a természetes radioaktivitás vizsgálata során, amikor a tórium atommag béta-bomlásánál két különböző élettartamú bomlási terméket azonosított. A mesterséges radioaktivitásnál elsőként Kurcsatovnak sikerült izomer állapotot azonosítania 1934-ben. A magyarázatot 1936-ban Carl Friedrich von Weizsäcker adta meg, aki kimutatta, hogy az egyik végtermék valójában egy olyan gerjesztett állapot, amely elektromágneses átmenettel bizonyos „tiltás” miatt az alapállapotra nem bomolhat le. Weizsäcker felismerését másképpen megfogalmazva: *az atommagban olyankor alakulhat ki egyes bomlási folyamatok következtében hosszú élettartamú gerjesztett (izomer) állapot, ha az atommagnak csak nagy impulzusmomentumú gamma kvantum kibocsátása útján van lehetősége energiáját leadni és az alapállapotra lebomlani.*

Jelenleg a kísérleti technika fejlődése következtében több mint ötszáz atommagfajta (nuklid) ismeretes, amiből 266 stabil, és az ismert izomer állapotok száma jóval 250 felett van. A felezési idők megfigyelt értékei huszonnégy nagyságrendet átfogó tartományban változhatnak. Veres Árpád, akinek munkássága e kutatási területen négy évtizedet ölel át, és számos nagy figyelmet keltett eredményt ért el, monográfiájában a stabil atommagok negyvenhárom izomerjének vizsgálatára szorítkozik, amelyeknek felezési ideje 0,3 másodpercnél hosszabb (A továbbiakban az átlagos élettartam és felezési idő terminus esetleg keveredhet, e kettő közötti összefüggés: felezési idő = 0,693 átlagos élettartam). Az izomer állapotok igen változó élettartamuk miatt kiválóan alkalmasak különféle alkalmazásokra. (Feltehetően csak kevesen tudják, hogy orvosi izotópdiaosztikai célokra a technécium atommag 99-es tömegszámú izotópjának 142,7 keV gerjesztési energiájú izomer állapota felel meg, amelynek felezési ideje hat óra. Mellesleg ez az elem onnan nyerte nevét, hogy a természetben izotópjainak élettartama miatt nem fordul elő, csak mesterségesen sikerült előállítani.)

Mivel az izomer állapotok az elektromágneses kölcsönhatás hatására csak igen